

ЯЗЫКОВАЯ ПОЛИТИКА В СОЕДИНЕННЫХ ШТАТАХ: ФОРМИРОВАНИЕ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ

О.Е. Крсек

Проанализированы исторические предпосылки формирования государственной языковой политики в Соединенных Штатах и главные факторы, которые оказывают воздействие на формирование языковой личности в американском обществе. Сделан обзор последних исследований, которые проясняют языковые идеологии и языковую политику в образовании США. В статье рассмотрены возможные пути использования американского опыта в Украине.

Ключевые слова: государственная языковая политика, языковая личность, билингвальное образование, мультикультурное образование.

Крсек Ольга Евгеньевна – кандидат педагогических наук, доцент, декан филологического факультета Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м.Северодонецьк). E-mail myberry@mail.ru

УДК 316.61:371.134:375

РОЛЬ СОЦИОКУЛЬТУРНОГО ФАКТОРА У ФОРМУВАННІ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЗАСОБАМИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

В.М. Махінов

У статті розглядаються проблеми визначення ролі соціокультурного фактора у формуванні мовної особистості майбутнього вчителя засобами професійного спілкування. Теоретично обґрунтовано роль та значення професійного спілкування при навчанні іноземної мови як системи знань, умінь та навичок, що сприяють розвитку соціокультурної компетенції студентів, формуванню

світогляду, моралі та поведінки, готують до життя в багатокультурному суспільстві.

Ключові слова: соціокультурний фактор, мовна особистість, професійне спілкування, соціокультурний компонент змісту навчання, міжпредметний характер навчального процесу, комунікативна компетенція, міжкультурна комунікація.

Постановка проблеми. Проблема особистісного становлення посідає чільне місце в сучасних дослідженнях галузі людинознавства. Саме криза особистості, яка останнім часом визнається глобальною, привертає увагу науковців до осмислення її економічних, соціальних, політичних, ідеологічних, культурних підвалів, розробки дійових способів попередження подальшого її розгортання та поглиблення. В цьому досить широкому колі напрацьовань педагогічні розвідки сконцентровані на виробленні такої стратегії і тактики діяльності освітніх інституцій, які б забезпечили формування людини XXI століття особистістю, що здатна своєю активністю серйозно впливати на становлення ери культури та духовності.

Основним завданням фахової підготовки мовної особистості майбутнього вчителя засобами професійного спілкування є не стільки засвоєння студентами науково-предметних знань, скільки їх генеза та проектування способів застосування (О. С. Анісимов, Б. З. Вульф, В. В. Давидов, С. Ю. Степанов). Спілкування як процес розгортається послідовно, має плин у часі, здійснюється під контролем свідомості учасників, тобто має всі ознаки діяльності. Мовленнєва діяльність є динамічною системою, у межах якої постійно відбуваються відповідні трансформації.

Мета статті – визначити етапи та процес формування мовної особистості майбутнього вчителя,

теоретично обґрунтувати роль та значення професійного спілкування при навчанні іноземної мови як системи знань, умінь та навичок, що сприяють розвитку соціокультурної компетенції студентів, формуванню світогляду, моралі та поведінки, готують до життя в багатокультурному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Дослідження вітчизняних вчених унаочнюють багатоманітне коло сучасних поглядів на модернізацію освіти: від формулювання концептуальних засад її реформування (В. Андрущенко, В. Кремень, М. Михальченко), управління освітою (В. Луговий, В. Майборода) до обґрунтування нових шляхів розвитку особистості як виміру результатів освіти. Серед останніх чільне місце посідають доведення сенсу запровадження культуротворчої освіти (І. Зязюн, О. Сухомлинська), опрацювання виховання в контексті гуманізації педагогічного процесу (І. Бех, М. Боришевський), формування виховуючих відносин (А. Бойко), осучаснення змісту гуманітарної освіти (І. Кузнецова, Е. Лузік, Г. Онкович), дослідження науково-теоретичних засад соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору (С. Савченко). Дотичними до окреслених напрямів є розвідки щодо духовно-катарсичної активності особи (О. Киричук), подолання критичних етапів та реалізації потенціалу індивідуального буття (І. Маноха), навчання життя та здійснення життєвого проектування (Л. Сохань, Н. Ануфрієва), опрацювання психологічних чинників розвитку життєтворчої активності особистості в дорослому віці (В. Ямницький), визначення власної ідентичності у мінливому світі (О. Злобіна, О. Шульга).

Соціокультурний компетентнісний підхід в освіті дозволяє розглядати досвід підготовки майбутнього вчителя як систему компетентностей у різних галузях суспільного та духовного життя (І.Ф.Гудзик, І.О.Зимняя, О.Лебедев, В.І.Луговий, О.Овчарук, О.Пометун, І.Родигіна, Л.Скуратівський, А.Фасоля). Питання формування мовної особистості у вітчизняній психолого-педагогічній літературі в першу чергу пов'язується із поняттям комунікативної компетенції як знань або здатності до ефективної комунікації (Т.І.Гончар, Ю.Н.Емельянов, Н.Б.Завініченко, Т.Л.Кобзар, С.С.Макаренко, К.Моїсеєнко, О.І.Нещерет, Л.А.Петровська, О.В.Попова, Л.Л.Федорова), котра тісно корелює із соціальною компетентністю (Н.В.Калініна, О.Колеснікова, Л.А.Лепіхова, А.К.Мудрик).

Значної уваги приділяють дослідженню мовленнєвої компетентності у професійній діяльності майбутнього вчителя, яка безпосередньо пов'язана із здійсненням соціокультурної комунікації (Н.Б.Завініченко, Л.В.Любчак, С.С.Макаренко, О.І.Нещерет, Ю.А.Паскевська, І.О.Тяллева, Н.Ф.Шевченко, Н.М.Шацька). Особливої значимості набувають характеристики, котрі забезпечують, з однієї сторони, засвоєння знань, а з другої - оптимальні шляхи взаємодії у суспільстві. Передумовою розвитку зазначених характеристик є оптимальний рівень володіння мовою. Мовна і мовленнєва компетентність визначається необхідною умовою здобуття компетентності в усіх сферах життєдіяльності суб'єкта (А.М.Богуш, О.О.Залевська, І.О.Зимняя, М.І.Пентилюк, Л.Скуратівський).

Враховуючи міжпредметний характер навчального процесу і його педагогічну та соціально-філософську спрямованість, автор намагався спиратися на всі групи наукового доробку з даної тематики. На особливу увагу в

цьому контексті заслуговують роботи зарубіжних авторів, зокрема М.Бірама, Ж.Зарат, Г.Нойнера, М.Флемінга, Дж.Вальдеса, Дж.Тріма, С.Мартинеллі, А.Дюссапа, Ф.Каррена, М.Тейлора, Дж.О'Ригана та Дж.Ватермана. Європейські тенденції в освітній галузі проаналізовано в роботах Д.Бартелемі, Р.Риба, Ц.Бирзеа, Ж.-М.Леклерка, П.Луізони, Дж.Річі та Ф.Санз, Д.Каллена.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Навчання іноземних мов на сучасному етапі розглядається не тільки як педагогічна чи методична проблема, а як створення умов для усвідомлення відмінностей у рідній та іноземній культурі, виховання толерантного ставлення до представників інших народів, зниження рівня етноцентризму, формування навичок іноземної міжкультурної комунікації та готовності до діалогу культур. Дослідження різних аспектів навчальної комунікації виявило багато нових проблем, засвідчило необхідність виходу за межі мовного коду – як мовлення, компетенцію, вживання тощо. Спілкування за допомогою іноземної мови є різновидом навчальної діяльності загалом, у межах якої взаємодіють студенти з різними соціальними, психологічними, когнітивними, духовними особливостями, а також мовні засоби.

Виклад основного матеріалу. Засновники теорії спілкування – Л.Виготський, О.М. Леонтьєв, О. Лурія, О.О. Леонтьєв, Т. Ахутіна (Рябова) та інші – вважають комунікацію різновидом людської діяльності загалом, мовленнєвою діяльністю поряд з трудовою, ігровою, пізнавальною та ін. [2, 72]. Л. Виготський і його послідовники вважають, що найважливішими складовими соціокультурної діяльності є:

1) мотив – причина, поштовх до початку мовленнєвої діяльності. Мотиви спілкування можуть бути найрізноманітнішими і стосуватись практично всіх сфер людського життя: фізичної, фізіологічної, інтелектуальної, духовної;

2) мета – усвідомлене уявлення про результат мовленнєвої діяльності, якого необхідно досягти в процесі спілкування. Мета тісно пов'язана з мотивом мовленнєвої діяльності й впливає на її подальший перебіг;

3) дія – здійснення чого-небудь з конкретною метою, яка впливає із загальної мети;

4) операція – спосіб здійснення мовленнєвої дії. Операції співвідносні з умовами досягнення мети (місцем, часом, оточенням, ситуацією, контекстом, різноманітними внутрішніми та зовнішніми впливами тощо).

Дослідження процесу формування студентів суб'єктами соціокультурної діяльності є реакцією на вимогу часу, а саме на: вирішення проблеми становлення відносин «людяності» (І. Маноха), відтворення людської цілісності (О. Ахієзер), актуалізацію внутрішніх духовних резервів особистості (В. Руденко, В. Гукаленко); не утилітарне, а сутнісне розв'язання проблеми «становлення повної людини, людини як суб'єкта власного життя, як особистості у зустрічі з Іншим, як індивідуальності перед лицем Абсолютного буття» (В. Слободчиков). Мовленнєва діяльність є динамічною системою, у межах якої постійно відбуваються трансформації: акт мовленнєвої діяльності може втрачати мотив і перетворюватися на дію, яка реалізує іншу діяльність; і навпаки, дія може набути самостійної спонукальної сили й стати актом діяльності; дія може трансформуватись в операцію, почати реалізовувати різноманітні типи мети.

Класифікують соціокультурну мовленнєву діяльність за різними ознаками:

- специфікою (трудова, ігрову, пізнавальну);
- сферами вияву (зовнішню, або матеріальну, внутрішню, або теоретичну);
- результатами (конструктивну і деструктивну);
- мірою участі творчого начала (творчу, або пошукову, і рутинну, або автоматизовану);
- участю складових найважливіших сфер вияву людини (когнітивну, психічну, психологічну, духовну, фізичну, фізіологічну та ін.).

За цією класифікацією мовленнєва діяльність є одним із виявів знакової діяльності людей і її основним видом. Важливою теоретичною проблемою є співвідношення мовленнєвої діяльності та діяльності спілкування. Оскільки мовленнєва діяльність – це спеціалізоване використання мовлення, то в такому сенсі – це елемент діяльності спілкування. Теорія мовленнєвої діяльності має дві складові: психолінгвістику і комунікативну лінгвістику (теорію мовленнєвої комунікації). Зв'язки між видами комунікації формують рівні соціокультурної комунікації.

У навчальному процесі важливе місце належить міжособистісному спілкуванню, що має такі ознаки:

- * неповторність взаємодії в межах комунікативного акту;
- * незамінність іншими типами зв'язків між студентами;
- * взаємозалежність учасників міжособистісного спілкування;
- * взаємне з'ясування особистісних стосунків;
- * пошук спільної вигоди;

* взаємні психологічні орієнтації, корекція психологічної поведінки, психічного стану тощо;

* наявність спільних знань.

Залежно від мети, соціальних і психологічних факторів виокремлюють кілька рівнів міжособистісного спілкування:

а) соціально-рольовий – виконання очікуваної ролі, демонстрування знання норм соціального середовища;

б) діловий (маніпулятивний) – організація спільної діяльності, пошук засобів підвищення ефективності співробітництва тощо;

в) особистісний, мета – задоволення потреби у розумінні, співчутті, співпереживанні.

Сучасні американські психологи П. Вацлавик, Д. Бівін та Д. Джексон у праці «Прагматика людських комунікацій» визначили найважливіші особливості транзакційності міжособистісного спілкування [4, 72]:

1. Неунікність спілкування – усі повинні комунікувати; комунікація не має свого протичлена «не-комунікації».

2. Невідворотність спілкування – інформація повідомлень у спілкуванні творить нові ментальні стани тих, хто її сприймає.

3. Двоаспектність спілкування – передбачає описування учасниками спілкування реального світу. Одночасно учасники описують існуючі між ними взаємозв'язки: соціально-рольові, психологічні, духовні тощо.

4. Взаємоприспосовування учасників - вимагає узгодження систем знаків вербального і невербального кодів комунікантів, які можуть суттєво відрізнитись.

5. Пунктуаційність подій – внесення кожним з учасників комунікації у спілкування свого бачення послідовності, упорядкованості подій, причин і наслідків, стимулів і реакцій тощо.

Тенденції розвитку сучасного соціокультурного спілкування істотно змінюються, що зумовлено впливом науково-технічного прогресу і науково-технічної революції. Однак, як зазначає Й. Стернін, найважливішою причиною цих змін є персоніфікація особистості студента [5, 52]. Персоніфікація особистості – усвідомлення людиною індивідуальної неповторності, несхожості на інших людей. Персоніфікація впливає на мобільність, культуру особистості, почуття власної гідності, духовні й матеріальні потреби. Із персоніфікацією пов'язані вибір цінностей, прийняття самостійних рішень; зменшується час, протягом якого людина спілкується з близькими їй людьми, але, відповідно, збільшується час комунікації з новими, часто чужими і неприємними людьми; зростає дистанція між поколіннями; збільшується кількість мікрогруп у колективах, кількість об'єднань студентів за груповими інтересами.

Персоніфікація особистості значною мірою позначається на спілкуванні, яке в сучасному навчальному процесі характеризується певними особливостями.

1. Розширюються сфери професійного спілкування.
2. Збільшується час коротких, поверхових мовленнєвих контактів;
3. Скорочується час спілкування зі студентами за рахунок зростання часу використання засобів масової інформації.
4. Зростає рівень знеосіблення спілкування студентів, збільшується кількість ситуацій, в яких вони

спілкуються, не знайомлячись, не вступаючи в особистісні стосунки, а тому відбувається лише інформаційний обмін без налагодження духовних зв'язків.

5. Розширюється сфера застосування усного мовлення. Студенти все менше листуються, частіше спілкування відбувається по телефону, із застосуванням Інтернету тощо. Катастрофічно знижується культура писемного мовлення, погіршується грамотність.

6. Зростає частка спілкування за допомогою засобів сучасного зв'язку (факс, мобільний телефон, електронна пошта, Інтернет).

Отже, персоніфікація об'єктивно стала причиною ускладнення міжособистісного спілкування, збільшення комунікативних конфліктів та інших типів непорозумінь у спілкуванні людей. Цим і зумовлена необхідність формування культури спілкування, оскільки вона є важливим чинником суспільної інтеграції.

Термін «мовна особистість» отримує все більше своє специфічне тлумачення і є багатозначним. Мовна особистість – індивід, який володіє сукупністю здатностей і характеристик, які зумовлюють створення й сприйняття ним текстів, що вирізняються рівнем структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності. Вичерпної типології мовних особистостей ще не створено. Найкращою є типологія Ю. Караулова, який подає структуру мовної особистості на трьох рівнях: вербально-семантичному, когнітивному та прагматичному. Вербально-семантичний рівень передбачає нормальне володіння природною мовою. Це «власне» мовна компетенція. Когнітивний рівень охоплює інтелектуальну сферу особистості, даючи досліднику вихід через мову до знання, свідомості, процесів пізнання людини. Його «одинацями є

поняття, що виформовуються у кожної мовної індивідуальності в більш чи менш упорядковану, більш чи менш систематизовану «картину світу» [2, 152].

Прагматичний рівень охоплює мету, мотиви, інтереси, установки та інтенціональності. Цей рівень забезпечує в аналізі мовної особистості закономірний перехід від оцінювання її мовленнєвої діяльності до осмислення мовленнєвої діяльності. Лінгвіст-педагог Т. Дрідзе створила типологію мовних особистостей, виходячи із соціопсихологічної сутності людини та її втілення в тексті [2, 72]. За основу вона взяла систему зразків мовленнєвих виразів, їхні звукові особливості (мелодичні, динамічні, темпоральні, артикуляційні). Враховуючи типологію вищої нервової діяльності, опрацьовану російським психологом І. Павловим, сучасний дослідник Я. Луп'ян проаналізував взаємозв'язок між типами акцентуації особистості та сукупністю характеристик мовленнєвої поведінки людей (швидкість встановлення контактів, особливості сімейного і службового спілкування, конфліктні ситуації). Російський мовознавець С. Сухих пропонує типологію комунікантів розглядати як структуру мовних особистостей: риси характеру, здібності, організовані певним чином під впливом темпераменту й установки, рівень володіння мовним кодом. Стиль спілкування яскраво виражений у професійній педагогічній сфері. У цьому контексті виокремлюють: авторитарний стиль (чітка мова; короткі розпорядження, вказівки; відсутність емоцій та ін.); демократичний стиль (товариський тон розмови, інструкції у формі пропозицій, заохочення та покарання із порадами тощо). Психологи наголошують на важливості оптимального стилю спілкування, який передбачає відсутність егоцентричних

установок, наявність інтересу до співбесідника, доброзичливе ставлення до нього, яке не заперечує вимогливості.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку в цьому напрямку. Таким чином, стаття розглядає мовні стратегії як механізми освоєння і користування іноземними мовами в багатомовному культурному просторі. Їх сукупність є основним культурним комунікаційним засобом, провідним елементом соціалізації особистості, її аккультурації. Спираючись на досягнення таких наук, як семіотика (аналіз знакового представництва мови), лінгвістика (аналіз природних мов), культурна семантика (аналіз мови як засобу відображення смислу) педагогіка розглядає мовні стратегії як засіб розуміння народами їх соціокультурних відмінностей, осягнення цих відмінностей як унікального формовитвору єдиної людської сутності, досягнення на цій основі їх (особливостей) толерантного сприйняття. Вони розглядаються як засіб подолання непорозуміння (неадекватного розуміння), яке завжди виникає при комунікації культур у багатокультурному європейському просторі.

Освоєння мовних стратегій є пріоритетним напрямом освітньої політики країн-учасників Болонського процесу. Ця норма є пріоритетною й для України.

Отже, процес навчального спілкування, його атмосфера, тональність, кінцевий результат, успіх або невдача значною мірою залежать від комунікативної майстерності студентів. Важлива складова комунікативної майстерності – індивідуальний стиль спілкування, вироблення якого є завданням навчального процесу та кожного студента – майбутнього вчителя.

Література

1. Першукова О.О. З історії розвитку соціокультурних аспектів вивчення іноземних мов у Європі // Іноземні мови – 1999. – № 4. – С.16–20.
2. Садохин А.П. Введение в теорию межкультурной коммуникации.– М.: «Высшая школа», 2005. – 310 с.
3. Сафонова В.В. Социокультурный подход к обучению иностранным языкам.– М.: Высшая школа, 2001. – 311 с.
4. Скубашевська Т. Мовні комунікації: суспільна потреба та її реалізація // Нова парадигма. – К., 2005.- № 39. – С. 35-39.
5. Коломінова О.О. Шляхи формування лінгвокраїнознавчої компетенції учнів початкової школи у процесі навчання англійської мови //Нариси досліджень у галузі гуманітарних наук у педвузі: Зб. наук. та науково-метод. праць. – Горлівка: ГДПШМ, 2002. – С. 250-252.
6. Формування професійної культури вчителя в контексті інтеграції України в європейський освітній простір. Матеріали регіонального науково-практичного семінару за ред. проф. Терещука Г.В.. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2007. – 177 с.

**РОЛЬ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ФАКТОРА В ФОРМИРОВАНИИ
ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ
СРЕДСТВАМИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБЩЕНИЯ**

В.Н. Махинов

В статье рассматриваются проблемы определения роли социокультурного фактора в формировании языковой личности будущего учителя средствами профессионального общения. Теоретически обоснована роль и значение профессионального общения при обучении иностранному языку как системы знаний, умений и навыков, способствующих развитию социокультурной компетенции студентов, формированию мировоззрения, морали и поведения, готовности к жизни в многокультурном обществе.

Ключевые слова: *социокультурный фактор, языковая личность, профессиональное общение, социокультурный компонент содержания обучения, межпредметный характер учебного процесса, коммуникативная компетенция, межкультурная коммуникация.*

**THE ROLE OF SOCIOCULTURAL FACTORS IN SHAPING THE
LANGUAGE OF FUTURE TEACHERS BY MEANS OF
PROFESSIONAL COMMUNICATION**

V.M. Makhinov

The article considers the problem of determining the role of sociocultural factors in shaping the language of future teachers by means of professional communication. Theoretically substantiated the role and importance of professional communication when learning a foreign language as a system of knowledge, abilities and skills, contributing to the development of socio-cultural competence of students, the formation of a worldview, morality, and behavior, are prepared for life in a multicultural society.

Key words: *socio-cultural factors, linguistic personality, professional communication, socio-cultural component of the training content, mipramine the nature of the educational process, communicative competence, intercultural communication.*

Махінов В.М. – доктор педагогічних наук, професор Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, м. Київ.

УДК 37.037.378.18

**ЛЮБОВ ТА ДУХОВНІСТЬ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНІ
КАТЕГОРІЇ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
МОЛОДІ**

В.І. Мірошніченко

У статті здійснено аналіз понять «любов» та «духовність» як визначальних категорій патріотичного виховання молоді на підставі джерел, що належать до різних культур та різних підходів до розуміння проблеми патріотичного виховання. Автор зазначає, що патріотизм є однією з ознак духовно розвиненої людини. Починається патріотизм з любові – до матері, до землі, до Батьківщини. Лише на духовних засадах можливим є патріотичне виховання, і лише через велику любов.